

Культура II

12-13-2025

Тиждень #14

Лекція #2:

Народні музичні інструменти
(початок - закінчення)

Завдання (з книжки *Українська Культура II*):

Прочитати:

Лекція #3:

Українська музика у княжій добі
ст. 123 – 126.

Виконати:

«Закріплення» питання 1-8 на ст. 125 в книжці *Культура II*.

УКРАЇНСЬКА МУЗИКА У КНЯЖІЙ ДОБІ

ДАВНІ МУЗИЧНІ ТРАДИЦІЇ

З давніх часів, ще до прийняття християнства, дійшла до нас велика кількість обрядових пісень, пов'язаних або з дохристиянськими святами або з циклом життя людини. Це стародавні колядки, щедрівки, веснянки, купальські та обжинкові пісні, з якими люди стрічали зміни в погоді й природі за час переходу року, і весільні та похоронні пісні, що їх співали для відзначення ключових подій у циклі життя людини. Здебільшого стародавні пісні мали нескладну будову. А найдавніші серед них склалися лише з кількох тонів, як, наприклад, "Щедрик" у своїй первісній формі.

Вивченням музики тих давніх часів займаються етнографи, бо це входить до народного мистецтва (народня музика).

Знаменна нотація.
Богослужбний співаник. XVI ст.

ПОЧАТКИ ЦЕРКОВНОЇ МУЗИКИ

З прийняттям християнства прийшла в Україну з Греції та Болгарії церковна музика. Прибули до нас учителі співу — знавці й головні виконавці співу в церкві, яких звали **доместики** або **демественники**. Вони ознайомили наших предків зі співом до різних церковних відправ. Мелодії тих співів ґрунтовані на традиційному для Візантійської церкви **осьмогласії**, що складається із восьми основних мелодій. Спів того часу був в основному одноголосним (в унісон), але в певні моменти додавалась проста гармонізація.

З плином часу церковний спів в Україні став все більше набирати місцевого забарвлення, так що згодом у ньому залишились тільки деякі елементи грецьких та болгарських церковних співів. Важливим осередком плекання нового співу був монастир Києво-Печерської Лаври. Там розви-

нуса досить оригінальний **київський напів** або "розспів", що став основою українського церковного співу. Згодом на його основі створилися інші, регіональні напиви, як Волинський, Галицький і Закарпатський. Усі ці напиви вживаються в церквах по сьогодні. Богослужбний спів втішається великою популярністю серед нашого народу завдяки тому, що Україна завжди була багата на добрі хори по церквах і монастирях.

ФОРМИ ПИСАННЯ МУЗИЧНИХ НОТ У КНЯЖІЙ УКРАЇНІ

У школах того часу, що діяли при церквах та монастирях, навчали церковному співу і читанню книг з музичними нотами. Перший український спосіб написання музичних нот створився на основі грецького нотопису та його болгарського варіанту. Він складався із різних знаків, які ставили понад рядками тексту. Ці знаки означали не окремі тони, а скоріше цілу музичну фразу. Вони нагадували хід мелодії якогось одного з осьмигласів, що був вже вивчений співаками раніше. Ці знаки називалися **знаменами** або **крюками**, а той давній церковний спів називали **знаменним**, себто записаний знаменами (для відрізнення від співу "на слух").

Знаменний розпис існував в церковній музиці України аж до XVI століття. Протягом того часу він зазнав кілька змін. Крюкові знаки сьогодні в більшості розшифровані дослідниками.

СВІТЬСЬКА МУЗИКА КНЯЖИХ ЧАСІВ

Розквіт життя у княжій державі, зріст значення військової верстви і більше знайомство з пісенними традиціями інших народів породили нові форми світської музики та нові види музичного виконавства. З'явилися співці героїчних пісень, що оспівували діла великих князів і лицарів. У писаннях тих часів зустрічаємо імена мабуть найкращих з них — Бояна, що жив у XI

Музиканти. Мініатюра з Київської псалтирі. 1397 р.

ст., і Митуси з XIII ст. Вони були одночасно поетами, композиторами та виконавцями своїх героїчних пісень-епосів. Люди вважали їх обдарованими надприродними талантами і силами.

При дворах князів та бояр існували групи професійних акторів-співаків, придворні **скоморохи**. Вони забавляли гостей на бенкетах та святах всякими піснями, грою на музичних інструментах, танцями тощо. Були й мандрівні скоморохи, які давали виступи для усіх людей на ринках. Війська князів мали свої мініатюрні оркестри, що ходили з військом у воєнні походи.

До інструментів тих часів належали: гуслі (що виглядають як мала лежача арфа), бубон та літаври, труба та ріг, всякого роду сопілки, лютня (від неї розвинулася кобза) і т. д.

Упадок княжої держави послабив розвиток українського музичного життя на кілька століть. Але ще довго українці мали репутацію добрих музик, і тому українських співаків запрошували до себе володарі та вельможі сусідніх держав.

Пояснення слів

богослужбний спів — liturgical singing

гусла — zither or stringed harp

літавра — kettledrum

похід — war march, campaign

ріг, роги — trumpets(s), horn(s)

скоморох — medieval actor, jester

варіант — version

епос — epic poem

напів, розспів — chant

регіональний — regional

розшифрований — deciphered

труба — trumpet

Закріплення 16

1. Якою була тематика основної частини пісень у передхристиянську добу? Якою здебільшого була їх будова?
2. Чому таке поважне місце в розвитку музики у княжу добу займала церковна музика?
3. З яких країн найбільше черпала українська церковна музика?
4. Де знаходився головний осередок церковного співу у княжу добу?
5. Що таке напів? Назвіть головні церковні напиви, які розвинулись в Україні.
6. Як виглядала музична нотація в Україні у княжу добу?
7. Хто такі Боян та Митуса?
8. Назвіть кілька давніх українських музичних інструментів.

Вправа: сполучити колони

1. доместики	___	а. вісім мелодій, що служать основою візантійського церковного співу
2. знамена, або крюки	___	б. основні елементи музики
3. осьмогласія	___	в. пісні пов'язані з дохристиянськими святами та звичаями
4. напів (розспів)	___	г. учителі співу та співаки
5. обрядові пісні	___	ґ. професійні співаки-актори при дворах князів та боярів
6. скоморохи	___	д. стиль богослужбного співу
7. Києво-Печерський	___	е. найстарша форма музичної нотації монастир в Україні
8. мелодія і ритм	___	є. тут розвинувся перший оригінальний український стиль богослужбного співу

*Музикант.
Фрагмент фрески з Софійського собору.*